

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

МІЖНАРОДНА ЛОГІСТИКА
робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань **Усі**
Спеціальність **Усі**
Освітній рівень **другий (магістерський)**
Освітня програма **Усі**

Статус дисципліни **вибіркова**
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**

Завідувач кафедри менеджменту,
логістики та інновацій

Олена ЯСТРЕМСЬКА

Харків
2021

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри менеджменту, логістики та інновацій
Протокол № 1 від 27.08.2021 р.

Розробники:

Письмак В.О., к.е.н, доцент кафедри менеджменту, логістики та інновацій

Авраменко О.В., к.е.н., доцент кафедри менеджменту, логістики та інновацій

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

Анотація навчальної дисципліни

Сучасний ринок потребує постійного пошуку найбільш ефективних технологій організації і управління діяльністю підприємства, тому набуває значимості визначення сутності й змісту логістики в міжнародному аспекті, що виходить із системних уявлень нового рівню її розвитку як самостійної навчальної дисципліни, уможливлення залучення у її сферу комплексу знань щодо сутності системного підходу до вирішення проблем ефективного управління потоковими процесами, набуття відповідних навичок із встановлення і підтримки умов сумісності завдань логістики із загальними завданнями менеджменту підприємства.

Структура дисципліни побудована таким чином, щоб сформувати цілісне уявлення про форми, засоби і методи здійснення зовнішньоторговельних закупівель, що здійснюються у міжнародній практиці українськими і зарубіжними; вивчити специфічні особливості експортного товароруку; отримати розширені знання практичної спрямованості про транспортне забезпечення зовнішньоекономічних операцій, особливості заповнення товаросупровідної документації; придбати знання щодо специфічних особливостей митної логістики, впливу митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на ефективність зовнішньоторговельних операцій.

Мета вивчення дисципліни – формування знань і навичок у галузі логістичного управління, методів, засобів формування логістичних систем, транспортного забезпечення міжнародного бізнесу та тенденцій його розвитку.

Характеристика навчальної дисципліни

Курс	1М
Семестр	2
Кількість кредитів ECTS	5
Форма підсумкового контролю	іспит

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

Пререквізити	Постреквізити
Маркетинг	Логістичний менеджмент і адміністрування
Менеджмент	Комерційна логістика
Економіка підприємств	Комплексний тренінг
Логістика	Магістерська дипломна робота

Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність ефективно аналізувати та інтегрувати логістичну концепцію у міжнародну діяльність	Здатність аналізувати концептуальні основи та визначати основні категорії міжнародної логістики
	Здатність застосовувати оптимізаційний фактор при поставці товарів у міжнародному сполученні

	Здатність до вибору оптимального виду транспорту у міжнародному сполученні
Прийняття ефективних рішень в процесі здійснення міжнародної логістичної діяльності	Здатність до аналізу міжнародних договорів
	Здатність до розрахунку мита в залежності від специфіки перевезень міжнародного характеру
	Здатність до аналізу митного законодавства України та інших країн світу
	Здатність до складення основних документів при організації міжнародних перевезень
	Здатність до аналізу ризиків в міжнародній логістиці

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Роль міжнародної логістики в умовах глобалізованого бізнесу

Тема 1. Сутність та фактори розвитку міжнародної логістики

1.1. Основні теоретичні аспекти міжнародної логістики.

Логістика в структурах управління підприємством. Основні цілі і завдання логістичного управління виробництвом. Семантичний аналіз основних понять: логістика, міжнародна логістика, міжнародний ланцюг поставок. Основні методи вирішення завдань у міжнародній логістиці.

1.2. Глобалізація світового господарства як один із факторів виникнення міжнародної логістики

Глобалізація бізнесу як фактор підвищення конкурентоздатності. Фактори, що визначають глобалізацію бізнесу. Рушійні сили глобалізації в логістиці. Особливості глобальної конкуренції. Бар'єри у глобальному логістичному менеджменті. Фактори, що зумовлюють процес глобалізації у сучасних умовах.

1.3. Проблеми міжнародної логістики

Конкуренція у міжнародній логістиці, її характерні особливості. Фактори впливу при імплементації міжнародної логістики у діяльність підприємств. Причини виникнення проблемних ситуацій у міжнародній логістиці.

1.4 Стратегічний аспект розвитку міжнародної логістики.

Використання спеціалізованих організацій в якості підвищення ефективності міжнародної логістики. Централізація запасів. Моделювання досвіду найбільш успішно працюючих організацій. Концепція «підприємство без громадянства». Основні бар'єри у розвитку міжнародної логістики. Причини трансформації міжнародної логістичної системи.

Тема 2. Організаційні аспекти міжнародної логістики

2.1. Основні тенденції розвитку міжнародної логістики

Загальні тенденції розвитку міжнародної логістики. Характеристика сучасного світового господарства. Основні види інтеграційних об'єднань: зона вільної торгівлі, митний союз, єдиний ринок, економічний союз. Етапи інтеграційного процесу. Рівень розвитку інтеграційних об'єднань у світі.

2.2. Організація та методи прийняття рішень в міжнародній логістиці

Відкрита логістична система. Принципи формування відкритої логістичної системи. Оптимальність прийняття локальних логістичних рішень. Віртуальна корпорація. Основні методи аналізу бізнес-процесів: бенчмаркінг; реінжиніринг бізнес-процесів; аналіз ланцюжка формування цінностей. Аналіз системи збалансованих показників.

2.3. Формування організаційних структур управління міжнародної логістикою

Експорт товарів і послуг (прямий і непрямий). Продаж ліцензій. Міжнародні договори франчайзингу. Зарубіжні торгові філії. Створення монтажних або виробничих підприємств за кордоном. Прямі інвестиції. Передумови вибору методу управління міжнародної логістикою. Вигоди інтернаціоналізації управління. Фактори розвитку методів управління міжнародним логістичним ланцюгом.

2.4. Види логістичних посередників у міжнародній логістиці

Доцільність застосування аутсорсингу на підприємстві. Автономна логістика. Традиційна логістика. Логістика для третіх осіб. Інтегрована логістика. Інтернет-логістика.

2.5. Інформаційне забезпечення міжнародної логістики.

Роль інформаційних технологій в міжнародній логістиці. Технології глобальної синхронізації даних. Технології радіочастотної ідентифікації в логістичних системах. Електронна комерція в міжнародній логістиці. Геоінформаційні системи і системи глобального позиціонування в міжнародній логістиці.

Тема 3. Міжнародні логістичні ланцюги поставок

3.1. Ланцюг поставок як система формування цінності

Семантичний аналіз поняття «ланцюг поставок». Управління ланцюгом поставок. Система формування цінності. Умови успішного створення інтегрованих систем формування цінності. Особливості формування міжнародних ланцюгів поставок.

3.2. Підходи до аналізу існуючого ланцюга поставок

Аналіз ключових бізнес-процесів на підприємстві. Типові бізнес-процеси. Етапи документування процесу. S-модель ланцюгів поставок, основні потоки. Рівні деталізації SCOR-моделі.

3.3. Формування структури міжнародної ланцюга поставок

Головні просторові фактори впливу на формування міжнародного логістичного ланцюга поставок. Рівні виробничих процесів у міжнародному ланцюзі поставок. Причини виникнення перекосів планування у міжнародному ланцюзі поставок.

3.4. Організація взаємовідносин та оптимізація потоків у ланцюзі постачань

Правила формування довіри у партнерстві. Основні елементи довіри, підходи до їх формування, а також емпіричні правила при управлінні ланцюгами поставок. Типи уразливості партнерів: несприятливий вибір, моральна шкода, асиметрія інвестиції. Проблеми, пов'язані з управлінням відносинами в ланцюгах поставок.

Тема 4. Інфраструктура міжнародної логістики

4.1. Поняття інфраструктури. Компоненти інфраструктури міжнародної логістики.

Семантичний аналіз поняття «інфраструктура». Склад інфраструктури міжнародної логістики. Принципи формування інфраструктури міжнародної логістики. Компоненти ефективності інфраструктури міжнародної логістики.

4.2. Міжнародна транспортна інфраструктура.

Поняття транспортної системи. Уніфікація міжнародної транспортної системи. Бімодальні, мульти- і інтермодальні перевезення.

4.3. Світова транспортна система.

Міжнародна інфраструктура автомобільного транспорту. Міжнародна інфраструктура морського транспорту. Інфраструктура водного міжконтинентального транспорту. Міжнародна інфраструктура авіаційного (повітряного) транспорту. Міжнародна

інфраструктура трубопровідного транспорту. Міжнародні документи координації міжнародної транспортної системи. Головні комунікаційні магістралі світу.

4.4. Вузлова інфраструктура міжнародної логістики.

Поняття логістичного центру. Схема класичного логістичного центру. Класифікація логістичних центрів. Регіональний логістичний центр. Проблеми розвитку логістичних центрів у міжнародному масштабі. Основні категорії користувачів логістичних центрів.

Змістовий модуль 2. Організаційно-правові засади функціонування міжнародної логістики

Тема 5. Правове забезпечення міжнародної логістичної діяльності

5.1. Правове регулювання міжнародної торгівлі.

Заходи стандартизації експортних та імпортних операцій. Організації, регламентуючі діяльність в області міжнародного приватного права. Основні конвенції, що стосуються міжнародної торгівлі. Правове регулювання міжнародної торгівлі. Договори міжнародної купівлі-продажу.

5.2. Правове регулювання міжнародних перевезень.

Концептуальні засади правового регулювання перевезень у міжнародному сполученні. Джерела правового регулювання міжнародних перевезень. Норми внутрішнього законодавства регулювання перевезень. Міжнародні правові акти, що регламентують міжнародні перевезення. Договір міжнародного перевезення вантажів.

5.3. Проблеми правового регулювання міжнародної логістичної діяльності.

Інтелектуалізація ринку логістичних послуг у міжнародному масштабі. Узгодженість державного регулювання логістичних послуг в різних країнах. Транспортна стратегія України.

Тема 6. Митне забезпечення міжнародної логістичної діяльності

6.1. Система опису та кодування товару в міжнародній логістичній діяльності.

Поняття митного податку. Умови сплати митного податку в Україні. Гармонізована система опису та кодування товарів. Національна комбінована номенклатура.

6.2. Критерії визначення походження товару в міжнародній логістичній діяльності.

Загальна система превенцій. Критерії визначення походження товарів. «Внутрішні» та «іноземні» товари. Методи визначення походження товарів, їх переваги та недоліки.

6.3. Види і характеристики митних процедур і режимів.

Види митних процедур в Україні. Поняття митного режиму. Імпорт. Експорт. Транзит. Тимчасове ввезення (вивезення). Митний склад. Реімпорт. Реекспорт. Спеціальні митної зони. Магазин безмитної торгівлі. Переробка на митній території України. Переробка за межами митної території України. Знищення або руйнування. Відмова на користь держави.

6.4. Визначення митної вартості товару.

Поняття митної вартості. Система визначення митної вартості. Документи, що регламентують визначення митної вартості. Основний порядок визначення митної вартості. Методи визначення митної вартості.

Тема 7. Ризики в міжнародній логістиці

7.1. Проблема ризиків в міжнародній логістичній діяльності

Поняття ризику в міжнародній логістиці. Головні причини виникнення ризиків. Ризик-менеджмент. Етапи виявлення ризиків. Ідентифікація та аналіз ризиків в міжнародній логістиці.

7.2. Основні види ризиків у міжнародній логістичній діяльності

Структура ризиків в міжнародній логістиці. Дії щодо мінімізації ризиків. Класифікація ризиків в міжнародній логістиці.

7.3. Управління ризиками в міжнародних ланцюгах поставок

Основні підходи до управління ризиками в міжнародній логістиці. Методи ухилення від ризику. Методи локалізації ризику. Методи дисипації (розподілу) ризику. Методи локалізації ризику.

Перелік лабораторних занять, а також питань та завдань до самостійної роботи наведено у таблиці «Рейтинг-план навчальної дисципліни».

Методи навчання та викладання

У процесі викладання навчальної дисципліни «Міжнародна логістика» для реалізації визначених компетентностей освітньої програми та засвоєння змісту передбачено використання активних аудиторних форм і методів викладання (проблемні лекції, дискусії, мозкові атаки тощо) у поєднанні з виконанням практичних завдань за певною проблемою (виступи на практичних заняттях та інше).

Для формування компетентностей та досягнення результатів навчання під час лекцій і практичних занять використовуються різноманітні форми та методи навчання:

пояснювально-ілюстративний: для викладення основного матеріалу на лекціях та практичних заняттях; проблемні лекції (теми 3,4,6,7);

робота в малих групах: для спільної групової роботи при розрахунку основних критеріїв оптимального вибору міжнародного постачальника, при визначенні для міжнародної компанії вибору щодо доцільності переходу на аутсорсинг напрямів діяльності, оптимальної схеми транспортування нафтопродуктів, використовуючи критерій - мінімум повних витрат, при визначенні базисних умов поставок (теми 3,4,6,7);

дискусій та мозкового штурму: під час обговорення причин підвищення митної вартості товарів, враховуючи обрані умови контракту (тема 6).

Практичні заняття проводяться у вигляді спеціально розроблених практичних робіт під час виконання яких у повній мірі використовуються методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, методи контролю і самоконтролю ефективності навчально-пізнавальної діяльності.

Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою.

Відповідно контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних та практичних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів);

модульний контроль, що проводиться у формі колоквиуму як проміжний міні екзамен з ініціативи викладача з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті інтегровану оцінку результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі письмової контрольної роботи.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів.

За лекційні заняття здобувач може отримати максимально 10 балів по 1 балу за 10 лекцій. За активну роботу на практичному занятті – 1 бал за кожне заняття, за виконання самостійних завдань на кожному практичному занятті – 2 бали. Максимальна кількість балів становить: 10 балів – лекції, 30 балів – практичні заняття. Максимальний бал – 40 балів.

Контроль знань студентів щодо засвоєння лекційного матеріалу проводиться впродовж семестру під час письмових контрольних робіт в межах модульного контролю, які оцінюються по 15 балів максимум кожна контрольна робота. Оцінки включаються до загальної оцінки поточного контролю за дисципліною. Наприкінці семестру виконується підсумкова контрольна робота – 30 балів.

Самостійна робота студентів оцінюється в рамках виконання індивідуальних завдань.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення підсумкової контрольної роботи, завданням якої є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань для вирішення конкретної ситуації тощо.

Контрольна робота охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей дисципліни. Завдання виконуються письмово. Відведений час на виконання – 120 хвилин. Під час виконання роботи не дозволяється користуватися будь-якими джерелами та пристроями.

Кожен варіант контрольної роботи складається із тестових завдань та 2 практичних ситуацій (одне завдання діагностичне та одне завдання – евристичне), які передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень теоретичної підготовки студента і рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Кожне завдання оцінюється окремо. Максимальна кількість балів за відповідь на теоретичні питання у вигляді тестів складає 10 балів. Максимальна кількість балів за діагностичне завдання – 15 балів, за евристичне – 15 балів. Всього за екзамен 30 балів.

Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, наведеною в таблиці «Шкала оцінювання: національна та ЄКТС».

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Форми оцінювання та розподіл балів наведено у таблиці «Рейтинг-план навчальної дисципліни».

Рейтинг-план навчальної дисципліни

Тема	Форми та види навчання		Форми оцінювання	Мак бал
Змістовий модуль 1. Змістовий модуль 1. Роль міжнародної логістики в умовах глобалізованого бізнесу				
Тема 1. Сутність та фактори розвитку міжнародної логістики	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 1	Тема 1. Сутність та фактори розвитку міжнародної логістики	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 1	Вирішення завдань: Розрахунок варіантів закупівлі комплектуючих виробів в різних регіонах світу	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	<i>Самостійна робота</i>			
Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання			
2. Тематичні аспекти організаційні аспекти міжнародної логістики	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 2	Тема 2. Організаційні аспекти міжнародної логістики	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 2	Вирішення завдань: розробки проекту логістичної системи	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	<i>Самостійна робота</i>			
Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання			
Тема 3. Міжнародні логістичні ланцюги поставок	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 3	Тема 3. Міжнародні логістичні ланцюги поставок	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 3	Вибір схеми транспортування нафтопродуктів заснований на проведенні розрахунків за різними схемами.	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	<i>Самостійна робота</i>			
Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання			
Тема 4. Інфраструктура міжнародної логістики	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 4	Тема 4. Інфраструктура міжнародної логістики	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 4	Найбільш доцільний варіант капіталовкладення, оцінка ризиковості кожного варіанту капіталовкладення	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	<i>Самостійна робота</i>			
	Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Завдання до самостійного опрацювання	
<i>Аудиторна робота</i>				

Тема	Форми та види навчання		Форми оцінювання	Мак бал
	Лекція 5	Тема 4. Інфраструктура міжнародної логістики	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 5	Розрахунок рейтингу постачальників малогабаритної техніки	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	<i>Самостійна робота</i>			
	Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Завдання до самостійного опрацювання	
Модульний контроль	Колоквіум 1			15
Тема 5. Правове забезпечення міжнародної логістичної діяльності	Змістовий модуль 2. Організаційно-правові засади функціонування міжнародної логістики			
	Лекція 6	Тема 5. Правове забезпечення міжнародної логістичної діяльності	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 6	Визначити базисні умови поставки	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	<i>Самостійна робота</i>			
	Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Завдання до самостійного опрацювання	
Тема 6. Митне забезпечення міжнародної логістичної діяльності	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 7	Тема 6. Митне забезпечення міжнародної логістичної діяльності	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 7	Обґрунтування умов підписання угоди та розрахунок ефективності запропонованої угоди	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	<i>Самостійна робота</i>			
	Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Завдання до самостійного опрацювання	
	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 8	Тема 6. Митне забезпечення міжнародної логістичної діяльності	Робота на лекції	1
	Практичне заняття 8	Вибір оптимального виду транспорту для доставки комплектувальних виробів	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Завдання до самостійного опрацювання		

Тема	Форми та види навчання		Форми оцінювання	Мак бал
	Лекція 9	Тема 7. Ризики в міжнародній логістиці	Робота на лекції, відповіді на питання	1
	Практичне заняття 9	Визначення ризиків. ІНКОТЕРМС 2020	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	Самостійна робота	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Завдання до самостійного опрацювання	
<i>Аудиторна робота</i>				
	Лекція 10	Тема 7. Ризики в міжнародній логістиці	Робота на лекції, відповіді на питання	1
	Практичне заняття 10	Визначення ризиків. ІНКОТЕРМС 2020	Активна робота на занятті та виконання завдання	3
	Самостійна робота	Пошук, підбір та перегляд Інтернет та відео джерел за заданою тематикою	Завдання до самостійного опрацювання	
Модульний контроль		Колоквіум 2		15
	Письмова контрольна робота			30
Іспит				100

Рекомендована література

Основна

1. Майорова І.М. Логістика в міжнародному бізнесі. Монографія. / І.М. Майорова. — Маріуполь: Видавничо-поліграфічний центр ДВНЗ «ПДТУ», 2012. 390 с.
2. Зоріна Т.Г. Міжнародна логістика: навчальний посібник / Т.Г. Зоріна, М.А. Слонімска // Мінськ БГЕУ. 2012. 244 с.
3. Олійник Я.Б. Міжнародна логістика: навчальний посібник / Я.Б. Олійник, І.Г. Смирнов Київ: ОБРІІ, 2011. 544 с.

Додаткова

4. Авраменко О.В. Міжнародна логістика: місце України на світовому ринку транспортно-логістичних послуг. // Ефективна економіка. 2021. № 9.

5. Подвальна Г. В. Перспективне планування технологічного оновлення автотранспортного підприємства на ринку вантажних перевезень: монографія / Г. В. Подвальна, О. І. Карий. Львів: ГАЛИЧ-ПРЕС, 2017. 212 с.

6. Krykavskyy Y. Selected aspects of management of contemporary enterprises: monograph / [Y. Krykavskyy, O. Karyu, A. Barcik i in.] / Red. naukowa A. Barcik, H. Howaniec, Z. Malara. Bielsko-Biała: Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Bialej, 2016. pp. 235.

7. Мащак Н. М. Сутність та роль спритності ланцюгів постачання в гуманітарній логістиці: монографія / Н. М. Мащак, О. І. Данильців. – Opole, Polska: Вища школа управління і адміністрації в Ополі, 2017. 11 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

Офіційний вісник України (база нормативних документів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ouu.com.ua>

Ліга Бізнес Інформ. – Режим доступу: // www.liga.net.

Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nau.kiev.ua.

Сервер Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Сервер Державного комітету статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

<https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=5608>

<http://www.economy.nayka.com.ua/>